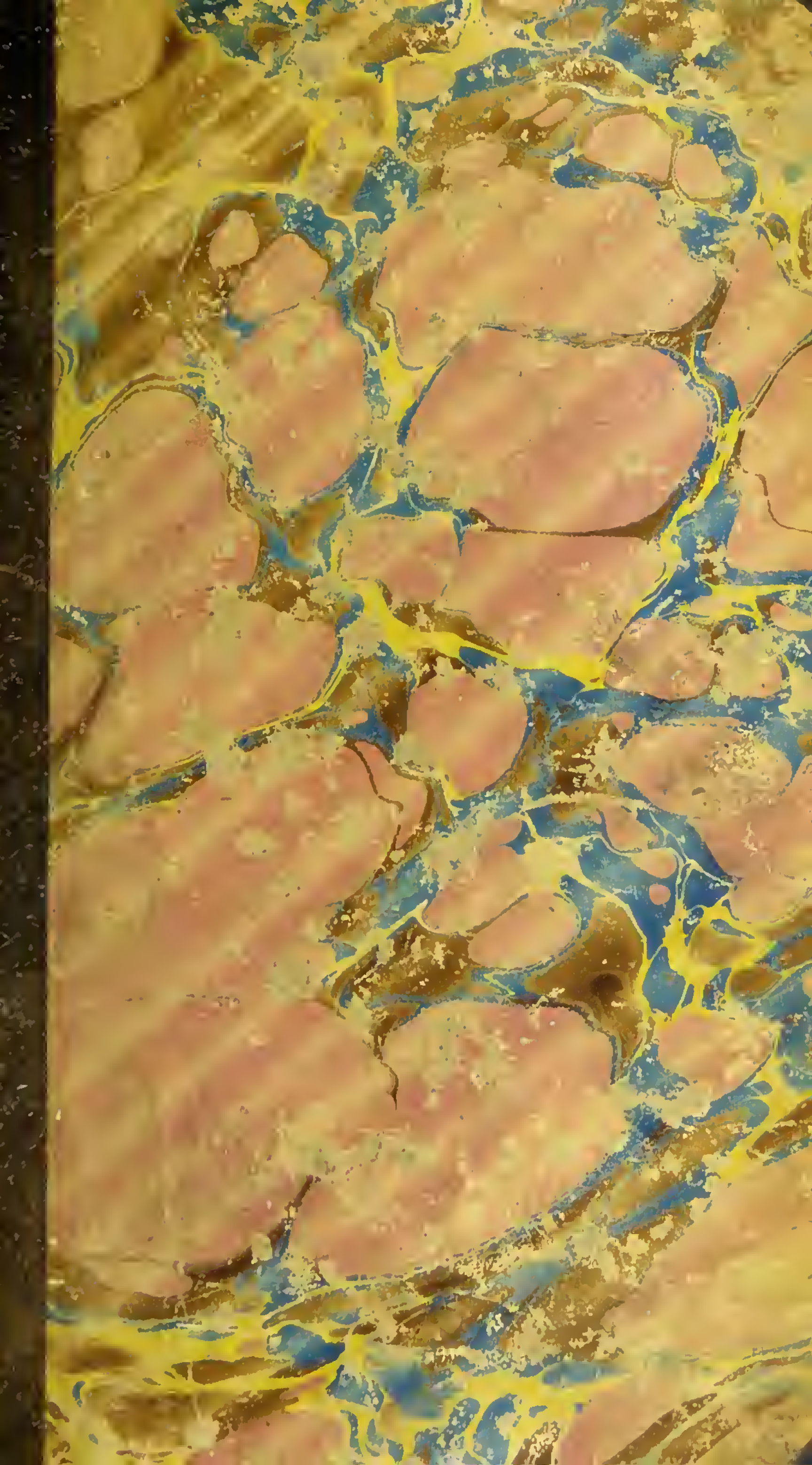

WAERNEMINGEN

OP HET GENEZEN VAN DE

GONORRHÆA,

EN ZOMMIGE ANDERE UYTWERKINGEN

VAN HET

VENERIEEN VENYN.

DE TWEEDE UYTGAEVE DOOR

SAMUEL FOART SIMMONS,

M. D. F. R. S.

Lit van het Collegie der Genees-Heeren te London; *en van de Koninglyke Genees-kundige Societeyt te* Parys.

OVERGESTELT UYT HET ENGELSCH.

ENDE VERMEERDERT MET NUTTIGE AENMERKINGEN DOOR

F. A. VAN ZANDYCKE,

M. L.

TOT BRUGGE,

By JOSEPH VAN PRAET, Drukker der Stad en Lande van den Vryen.

VOOR-REDEN

VAN DEN

VERTAELDER.

ALs men weet hoe alle Wetenschap en bezonderlyk de Genees-kunde in Engeland vervoorderd en doorgrond word, men moet gemakkelyk begrypen, hoe nuttig het is Engelsche Boeken te vertaelen; den uytmuntenden Heer de Brabant, *heeft ons door dezen weg eerst in-te-gaen, dit nut genoeg doen ondervinden. Ik laete my dan zeker voorenstaen, dat deze Vertaeling aen myn Vaderland zeer dienstig zal*

zyn: want men zal in dit Werkje klaerblykelyk zien in hoe vele gevaerelyke misſlaegen de voornaemſte Autheuren, die tot nu toe op de Venus-Ziekte geſchreven hebben, gevallen zyn. Ende men zal eene maniere van handelen vinden, om de Druyper ten meerderendeel in veerthien dagen, en dikwils in korteren tyd, met veyligheyd te genezen. Het is wel waer, dat dit Werkje tweemael in 't Franſch vertaelt is; maer het is daerom alhier niet te meer bekent: want anderzints men zoude de Druyper dikwils zoo langduerig en hertnekkig niet zien; ende men zoude aen den Zieken, voor veel lyden en zomtyds zelfs veel geld, zoo meenige gevaerlyke toevallen, door de Oeffening, niet zien toegeven, die de natuer alleen miſſchien zoude voorkomen hebben; en de gevallen van Verolle ofte volſtrekte Plaege zouden veel zeldzaemer zyn.

Het is dan niet alleenelyk nuttig, maer zelfs allezints noodig dit Werkje alhier algemeenelyk bekent te maken.

De aenmerkingen, die ik hier by gevoegd hebbe, zyn getrokken uyt de beste Engelsche Autheuren; men zal bevinden, dat ik geene ophaele, ten zy die zeker nuttig zyn. Sy zyn geteekent met de letters A. B. C., *&c.*

Ik hebbe in het Vertaelen meer gezorgt verstaenbaer en klaer te zyn, ende den zin van den Autheur wel te treffen, als op de minste eygendommen van de Tael nauwkeuriglyk te letten: Men moet meer tragten dienstig te zyn als aengenaem.

VOOR-REDEN

VAN DEN

AUTHEUR

Tot de eerſte Uytgaeve.

DIt Werkje begrypt eenige Aenmerkingen op eene Ziekte, van de welke Sydenham, Boerhaave, Aſtruc, van Swieten, *en andere van de bekwaemſte Autheuren, ja zoo menige geſchreven hebben, dat het minſte byvoegzel, tot het geen hier alreeds van bekent gemaekt is, by zommige miſſchien zoude konnen voor overtollig aengezien worden. Maer de waerheyd is, dat de zaeke nog verre is van uytgeput te worden; want al is't, dat dit ongemak*

meer dan twee-honderd Jaeren in Europa *zeer gemeyn geweest is, niet-jegenstaende de voortreffelykste Mannen in de Wetenschap verschillen nog in hun gevoelen aengaende de Aerd en de Genezing van de Ziekte; ende ik laete my voorenstaen, dat de Waernemingen, die ik gae voorenstellen, onze Wetenschap hier in eenigzints zal vermeerderen, met aen te-toonen de misslaegen die tot nu toe in t'algemeen aengehouden zyn; en met te verligten de middels om te genezen eene Ziekte, die maer al te dikwils toevertrouwt is aen kwakzalvers en onkundige albestaenders, schoon geen ongemak meer ontleed en Genees-kunde verzoekt; want wy mogen vastellen, dat niemand bekwaem kan zyn syne bestieringe voorspoedig te maeken, ten zy hy t'zaem bezit eene volkomen Wetenschap van het gestel der Deelen met eene grondige*

kennis van de werking der Genees-middelen, zoodanig, dat hy bekwaem zy de zelve toe-te-passen aen de gesteldheyd van zyn Zieken, en te veranderen volgens het vereysch van het geval. Ende evenwel men agt zoo weynig deze omstandigheden, dat wy dagelyks bekentmaekingen zien van bezondere uytgevonden middels, die onverscheydentlyk aen alle geval en aen alle veranderingen van de Ziekte toegepast worden.

Wy hebben een schreeuwende voorbeeld van eene dusdanige ongerymdheyd in de Pillen van Keyser. *Dit middel is in zommige omstandigheden van eene aenmerkelyke uytwerking, maer het is in vele voorvallen niet genoegzaem tot de Genezing, ofte schaedelyk aen den ziekens gesteldheyd, ende vervolgens onderhevig aen vele kwaede gevolgen: ende nogtans, zoo dra dit middel eerst in de*

Ziek - huyzen van het Fransch Krygs - volk ingebragt was, het was verzelt met order van de Minister, dat geen ander Hulp-middel in Venerieene gevallen mogte gebruykt worden. Deze schikking wierd verscheyde Jaeren in volle uytwerking gestelt, tot dat op het laetste, het kwaed, dat hier door veroorzaekt wierd, zoo in d'oogen schetterde, dat het noodig geoordeelt wierd de order te herroepen; ende de Doctoors en Heel - meesters van het Krygs-volk hebben nu volle vryheyd om zulken weg tot de Genezing in te-gaen als hun den besten schynt.

Ik hebbe in het volgende Werkje vele zorge gehad om te vermyden alle beschouwige redenering, ende ik hebbe my geheel bepaelt aen zulke omzigtigheden ende geschiedenissen in de Praktyk, als gegrondvest zyn op myn eygen ondervinding ende aendagtige

Waerneming. Gelyk ik my nu voorenſtelle alleenelyk te handelen van de Druyper en zommige andere plaetslyke uytwerkingen van het Venerieen Venyn, ik ben te vrede geweeſt met in korte woorden aen-te-raeken de bereydingen van Quik-zilver die ſchynen de beſte toegepaſt te zyn, om het opnemen van het Venyn in de aeders te beletten, ende aldus het bloed van de beſmetting te bevryden. Miſſchien, als ik meer tyd hebbe, zal ik konnen wydloopiger intreden in de verſchillende eygendommen van de verſcheyde bereydingen, ende vervolgens myn onderzoek beſtieren in de volſtrekte Venus-Plaege ofte Verolle (Lues Venerea) *in welkers Genezing tot nu toe zeer veel ſchynt te ontbreken.*

WAERNEMINGEN

OP HET GENEZEN VAN DE

GONORRHÆA, &c.

MEN heeft zedert korten tyd meenige Zinryke bewysredenen voorgestelt, om waer te maeken dat de *Druyper* en de volstrekte Plaege verschillende aendoeningen zyn, oorspronklyk van twee onderscheyde zoorten van Venyn. Het waere gelukkig voor het Menschdom waere dit gevoelen wel gegrondvest; maer, ongelukkiglyk, de dagelyksche ondervinding betoont het valsch te zyn: het is aengetoont geweest dat de Stoffe van een *Chancre*, ingebragt in de *Pis-buys* ofte *Uretra* eene *Druyper* voortbrengt, en dat de Soffe, die in eene *Druyper* ontlast word, eene *Chancre*, ontsteking van de Lieschklieren, en de plaege ofte *Verolle* kan veroorzaeken.

Ik hebbe nu onder myne zorge een Zieken, die door onvoorzigtig gehandelt te zyn van eene *Druyper* met eene t'zamentrekkende inspeyting, *Venerieene* vlekken, Nagtpynen, en andere toevallen van eene volstrekte plaege betrapt heeft: in dezen Lyder de vlekken verschenen ontrent zes weken naer

dat de ontlaſtinge geſtopt was. Hy had geen *Chancres* gehad, nogte hy en had zig in geen gevaer geſtelt van eene nieuwe bezmetting. Maer wy mogen vermoeden dat eene Zweering, uyt welk het Venyn in de aeders opgenomen wierd, dadelyk plaets greep; dit wierd ons aengewezen door de groote pyn dat hy zeyde te lyden wanneer hy ten tyde van de *Druyper* zyn Water loſte, ende het groot zeer dat hy gevoelde in een kleyn plek van de *Pis-buys* ontrent de halve breede van een duym afgelegen van de Opening, als ook door een kleyne toeſluyting van de *Pis-buys*, waer onder hy zedert gekwelt heeft.

Het is niet lang geleden dat een Heer my te raede kwaem, die ontrent twee maenden te vooren eenen *Druyper* betrapt had: de ontlaſting was geelagtig en aenmerkelyk groot, verzelt met veel zeer en ontſteking. Den Heer, aen wie hy zig eerſt beveelde, raede hem de ader te openen, meermaels Manna en Zouten te nemen, ende een verkoelende levensmaete te onderhouden. Naer thien of twaelf dagen, wanneer de toevallen van ontſteking begonden te verminderen, hy nam groote Deelen Balzem van *Copaiva*, en gebruykte een inſpeyting, de welke hem geſtaedigIyk eene geweldige ſmertende pyn in de *Pis-buys* veroorzaekte. In ontrent agt dagen voorder de ontlaſting was geſtaekt, en hy verlaetede de Stad in gevoelen, dat hy Genezen was; maer niet lang daer naer hy gevoelde een pynelyk geſwel van de klieren in zyn regte lieſshe, ende hy

had Zweeringen in zyn keel ten tyde hy eerst tot my schreef. Ik zoude konnen meer andere gevallen van de zelfde aerd, die ik gezien hebbe, bybrengen, maer deze twee schynen genoegzaem te zyn om te betoonen dat de Soffe van eene *Druyper* opgenomen en in het bloed gebragt, kan voortbrengen alle de toevallen van eene volmaekte *Verolle*. Om zoo een uytwerkzel van eenen *Druyper* te hebben, het is misschien noodzaekelyk (dog geenzints zeker) dat de Stoffe uyt een verzwerende deel opgenomen word in het bloed; maer meenige der voornaemste in het oeffenen van de Konst, loochenen dat oyt een dusdanige Zwering in de *Pis-buys* door de *Druyper* is voortgebragt. Zy houden staen dat de vermeerderde afkleynzing ofte secretie, in dit geval, in't geheel gelyk is aen 't geen gebuert in eene Zinking; maer de vergelyking is geenzints goed; want in de Zinking het gansche vlies van de neus is gelykelyk geprikkelt, daer in de *Druyper* alleenelyk byzondere Deelen van de *Pis-buys* schynen aengedaen te zyn. Het is zeer raer dat het ongemak zig verder uytstrekt in de *Pis-buys* als van een onder halven duym lang, ende dikwils (ten minsten in de beginning) het is niet verder van het eynde van het hoofd der Roede afgelegen als een duym. De ontlasting spruyt uyt dat deel van de *Pis-buys* daer de pyn gevoelt word; en den Lyderen klaegt van geen pyn in het Wateren, ten zy als de Pis het onsteken Deel geraekt. Maer als de zickte vermeerdert, de onsteking spreyd zig breeder

uyt even gelyk verscheyde Deelen van 't hoofd der Roede aengedaen worden door een *Chancre*. Het openen van het zieke Deel smyt geen licht op de zaeke, en is verre van deze betwisting ten eynde te brengen. Ik hebbe verscheyde *Pis-buyzen* geopent gezien van Perzoonen, die een *Druyper* hadden ten tyde van hun dood; in drie van deze de binnenste oppervlakte van de *Pis-buys* scheen, als in de gevallen verhaelt by *Morgagni*, (*) met een weynig rood geverft, ende sy was in alle de andere met slym bedekt, maer zonder eenigte schyn van Zweering; nogtans in twee openingen te *Parys* het meerderendeel der Heeren daer tegenwoordig, was overtuygd klaerblykelyke teekens van Zweeringen te zien.

Wy beschouwden zorgvuldiglyk de *Pis-buyzen* met een Vergroot-glas, maer ik bekenne, dat de blykteekens aen my niet genoegzaem voldoende waeren, om te konnen iet met zekerheyd in de zaeke vast stellen. Van den anderen kant hebbe ik zelfs vele voorvallen ontmoet, en by verscheyde ontleedkundige gezien van *Pis-buyzen*, die klaerblykelyk aenweezen de lydteekens ván voorafgaende Zweeringen; ende als men overdenkt, dat de ontlasting in een *Druyper* zomtyds geverft is met bloed, en vervolgens, dat men mag gissen een kleyn bloed-vatje gescheurt te zyn; het dunkt my dat men met

---

(*) *De Causis & Sedibus Morborum.*

geen reden kan twyffelen, ofte een Zweering kan plaets grypen en grypter zomtyds inderdaed; bezonderlyk, om dat wy dikwils aenmerken, dat de *Pis-buys* ontrent haer opening als onthuid is. Dit is zeker, dat alwaer een aenmerkelyke ontsteking is, daer is gevaer van Zweering: daer en-boven wy zien dikwils, dat door een veronagtzaemde oft kwaelyk gehandelde *Druyper*, Fistels in de *Bilnaed* (*a*) en Zweeringen, die de *Pis-buys* gansch doorbooren, zoodanig, dat de Pis der doordringt, veroorzaekt worden. Men kan niet twyffelen ofte kleyne Zweeringen konnen hier gebueren en daer naer volkomentlyk vernietigt schynen, gelyk het gebuert in de Tonge, andere Deelen van den Mond, &c. Dit zal te gemakkelyker plaets hebben in de *Pis buys*, als beschermt met slym en niet opengestelt aen de aendoening van de lugt, 't geen, gelyk een-ieder weet, geen kleyn uytwerking heeft in een Lidteeken te verharden.

Misschien, alles overweegt zynde, de redelykste verbeektenis, de welke wy konnen hebben van de oorzaeken en toevallen van deze Ziekte, is dat de Deeltjens van het *Venerieen* Venyn, vermengd met het zaed en het slym dat uytspruyt ten tyde van de *Coitus*, kan tot een zeker verte in de *Pis-buys* opgenomen zyn, waer zy een prikkeling veroorzaeken die haer uytwerking heeft volgens de

(*a*) *De Bilnaed is het deel tusschen den Aers en de Teeldeelen.*

venynigheyd van de befmettende Stoffe, en de tederheyd en gefteltenis van lighaem van den Zieken, &c. De gevolgen van deze prikkeling zyn ontftekingen, en vermeerderde voortbrenging van flym; en zoo verre zal de klagt in een plaets beftaen. Maer het kan zomwylen gebueren, gelyk in andere onftekingen, dat een Zweering plaets grypt, en den Lyder in gevaer fmyt van de befmetting door geheel zyn lighaem te treffen; dat meer is, wy zyn niet zeker, gelyk ik al aenmerkt hebbe, dat dit niet kan gebueren zonder Zweering. Men weet dat de geweldige Purgatien, grootelyks vermeerderen de opflorpende ofte opnemende kragt der Vatjes, ende ik hebbe zommige voorvallen ontmoet van de *Verolle*, de welke fcheenen hun oorfprong te hebben uyt een onvoorzigtig gebruyk van dusdanige middels in een voorgaenden *Druyper.*

Niet kan veranderlyker zyn als het tydftip op t'welk de Ziekte naer de befmetting te voorfchyn komt. Miffchien, de middelmaet genomen, mag men het ftellen tuffchen den vierden en veerthienften dag; het gebuert evenwel zomwylen binnen de vier-en twintig uren, en zomwylen maer naer vyf of zes weken: maer geen van beyde deze uytterfte is gemeen.

De eerfte toevallen van de Ziekte in de Mans, zyn gemeenelyk een voeling op het eynde van de Roede als of daer een Vloo gebeten had, vergezelt met een weynig zwelling aen de opening, de Roede wat gefpannen,

zoo dat de Pis-weg als toegetrokken ſchynt, en de Pis in een ongelyke ſtroom vloeyt: men ziet een weynig witagtig ſlym ontrent de opening van de Roede, 't geen uytvloeyt door een kleyne drukking, bezonderlyk als het ſmertende deel van de roede gedrukt word. Deze ontlaſting vermeerdert haeſt, en verandert van couleur navolgens de graet van onſteking. Als den lyder zyn water loſt hy voelt hitte en pyn in bezondere plekken van de roede, maer boven al digt ontrent de opening. Voorders de onwillige opregtingen van het deel, die door de prikkeling, bezonderlyk in de warmte van het bedde, voortgebragt worden, zyn oorzaeke dat de roede als een boog naer beneden ſcheef getrokken word, 't geen geſchied met uytnemende pyn.

Als de onſteking hevig is, de kop van de roede is gezwollen en doorſchynende. De ſpanning ſpreyd zig uyt langs ganſch de roede, de Bilnaed is gezwollen en rood, zelfs de lendenen billen ende den aers zyn in een ongemakkelyk mede-gevoelen.

De voorhuyd is zomtyds door onſteking zoodanig rondom het hoofd geſpannen dat hy niet ontblood kan worden, dit ongemak word genaemt *Phymoſis*; zomtyds is het aldus agter het hoofd geſpannen dat hy niet kan bedekt worden, 'tgeen is een *Paraphymoſis*, ende kan eyndigen in *Gangrène* ofte *Koud-vuur* is 'tdat de ſpanning ende onſteking hevig zyn. Nu en dan, bezonderlyk in de *Phymoſis*, word men gewaer een hard Tauwtje uytgeſtrekt langs de rug van de

Roede; dit is een ontsteeken water-vatje, ende mag aenzien worden als een voorlooper van een gezwel in de liesch-klieren.

Wy hebben waergenomen dat de zit plaets van de ziekte, als zy niet zwaer is, in de *Pis-buys* niet verre van de opening afgelegen is; maer het gebeurt dikwils dat het Venyn veel hooger opkruypt, zoodanig dat het de klieren van *Conperus*, de voorstaende klier ofte *Prostata*, en de nabuerige deelen van de Nek van de Blaes aendoet.

De onsteking word gemeenelyk heviger en vermeerdert voor verscheyde dagen, ten meerderen deele voor eene weke of twee (*a*) waer nae de toevallen beginnen te verminderen, en terwylen de ontlasting, als zy aen haer eygen aerd gelaeten is, allengkens vermindert, de stoffe word witter en dikker, tot dat zy ten laesten geheel gestopt is. Nogtans het couleur van 't slym kan geen zeker teeken zyn, aengezien het in verscheyde lyders een geelagtig en zomtyds groenagtig verwe heeft tot het laetste toe. (*b*) Dog gemeenelyk word het dikker tot het opsluyten van de ziekte.

(a) *Dezen tyd verandert veel volgens de gesteldheyd van den zieken, zyne levens-wyze en de verschillendheyd van genezing: zoo dat de* Druyper *langst geduert in een wakker en sterk lighaem; als de verkoelende levens regels veonagtzaemt zyn, en als de mislaegen, die in dit werkje aenmerkt worden, in de geneezing zullen bedreven zyn.*

(b) *Het gebuert zelfs zomwylen, dat, naer de* Druyper *eenigen tyd geduert heeft, de stoffe veel*

Gelyk de teele-deelen in de vrouwen van kleynder getal en eenvoudiger zyn, de ziekte heeft ook min 'tzaemgehoopte toevallen als in de mans. De Scheede ofte *Vagina* is zomtyds alleen aengedaen, en dan zyn de teekens zeer beuzelagtig. Dog zy komt gemeenelyk aen met jeuking en gevoelen van hitte als in de mans; daer is onſteking aen de water-vleugels (*Nymphæ*,) het binnenſte van de groote Vleugels (*Labia*), *Clitoris*, mirtſwyze knobbeltjes (*Carunculæ Myrtiformes*,) de opening ende zomtyds de geheele Pis-weg. De diepgelegen Klieren van de Scheede zyn zeer dikwils aengedaen; ende het is zomtyds moeyelyk de ontlaſting van een *Druyper* te onderſcheyden van die van een witte vloed.

Uyt deze beſchryving van de toevallen en voortgang van de ziekte, zal men gemakkelyk vatten dat de geneezing moet beſtaen in 't overmeeſteren van de onſteking, en het Venyn, waer door dees veroorzaekt is, te weeren.

Zommige laeten hun voorenſtaen dat het lighaem kragten bezit om dit Venyn uyt te dryven, en dat de ziekte een zeker tyd moet hebben van vermeerdeering, ſtaet, en vermindering; deze zyn genegen de Ge-

---

geelder en groenagtiger word, als zy was in het begin wanneer de ziekte voor zeker beſmettelyk was; zoodanig dat zommige zouden beſluyten dat eene nieuwe beſmetting plaets moet grypen; maer dit kan door andere oorzaeken voortgebragt worden, bezonderlyk door onmaetigheyd in Bacchus *en* Venus *te gaeder, vervolgens men moet om zulke teekens tot het miſnoegen van den zieken de voorige geneezing niet hernemen.*

nezing aen de natuur gansch over te laeten, ofte ten minsten zyn te vreden de natuur te helpen met een verkoelende levens regel, maetige buykzuyveringen, &c.

Het is waer dat in verscheyde gevallen de geneezing door de natuur alleen kan uytgevrogt worden: de groote menigte slym, de welke toebereyd word, kan het Venyn spoediger uytbrengen als het gemaekt is, tot dat ten laetsten de geheele besmetting te niet is.

Maer het is even zeker dat wy met toegepaste middels aen het onsteken deel te leggen, de ziekte altyd konnen verkorten, en de pynen met zoo veel zekerheyd en even zonder eenig gevaer verminderen, gelyk wy de uytwerkingen van een ontsteeking van de oog ofte van eenige ander plaets, met toegepaste middels aen het deel te leggen, te niet konnen brengen. De algemeene hulpmiddels; als volgens de gelegendheyd, bloed trekken, de verkoelende levensmaete, het vry gebruyk van veel doorspoelende drank, en zagte purgatien moeten voordeelig en zelfs noodzaekelyk herkent worden. *Astruc* was van gevoelen dat men in deze gevallen het bloed trekken vyf of zes mael moet erhaelen; en daer zyn nu nog verscheyde van de Konst die veel betrouwen stellen op erhaelde ader laetingen om de onsteking te overwinnen. Daer en is nogtans misschien niet een voorval in thien in welk het eenigzints noodig is; en dit kleyn getal kan alleenelyk bestaen in kloeke en bloedryke lighaemen. In zulke, wanneer de *Chordée* zeer hevig en pynelyk is en de Puls

hard en vol, (*a*) is het voordeelig tusſchen agt en twaelf oncen bloed te verliezen, maer het is geheel zelden noodig het laeten te erhaelen

In deze gevallen de onſteking is opgehouden door de prikkel van het Venyn, en van de Pis, ende wy konnen van het laeten anders niet verwagten als de pyn en de menigvuldige opregtingen van het deel te maetigen. De bloed ontlaſting kan geen goed doen in perzoonen van een week geſtelte en teère veezeltjes; ende word zy erhaelt, niet zoo zeker als dat zy kan kwaed veroorzaeken, dewyl zy de tederheyd vermeerdert en vervolgens den lyder meer aendoenelyk maekt door de werking van de gezeyde prikkel. Het is klaer genoeg hoe nuttig en even noodig een verkoelende levens maete is; Wyn en ſterke dranken, ſpecerien, veel viſch en vleeſch, en al 't geen gezouten ofte van eenen hoogen ſmaek is, moet geſtaediglyk ſchaedelyk zyn. Dat den lyder dan maer eens daegs vleeſch en eete ende ook dan maer weynig Dat hy hem onthoude van volle avondmaelen. Dat hy voornaementlyk leve aen melk, ligt groenzel en fruyt zoo lang de toevallen van de onſteking volherden.

(*a*) *Zoodanig dat de algemeene geſteltheyd van het lighaem als geneygd ſchynd tot onſtekingen; want als deze algemeene geſteltheyd in het lighaem niet en is, de algemeene bloed-laetingen, als in de arm, hebben weynig uytwerking om de plaetſelyke onſteking te doen wyken. Daerom, als de onſteking in de* Gonorrhæa *aenmerkelyk is, de plaetſelyke latingen als met eeghels aen de* Pis-buys *geleyd, hebben gemeenelyk meer uytwerking.*

Dat hy zorgvuldiglyk vlugteal 't geen eenigte verbeelding van kriele luſt zoude konnen opwekken; want al 'tgeen het opregten der Roede bevordert, moet de onſteking ophitlen ende vervolgens de ziekte meerderen. Voor de zelve reden is het ſchaedelyk veel te wandelen ende te peerde te ryden dewyl alzoo de Bilnaed geſtoord word. Alle hevige oeffeningen en al het geen het bloed kan verhitten ofte in ſynen loop verſnellen moet gevolgentlyk tegenſtrydig zyn.

Het vry gebruyk van verzoetende verkoelende en een weynig ſlymige dranken, als Linzaet thé, Orgeat, Wey, Melk en Water, Amandel-melk en gelykvormige, is uytterlyk voordeelig, dewyl aldus de Pis als doorſpoelt word ende haer zouten worden belet de Roede te ſtooren. Als de hitte en pyn in het water maeken aenmerkelyk zyn, de ſlymagtige middels zyn gevonden de beſte te zyn, bezonderlyk de gom *Tragacanth*. Het is eene gemeene pratyk gelyke deelen van dees gom ofte gom Arabicq en ſalpeter te geven, ende ſalpeter in den ziekens drank te ſmilten, met oogmerk van de onſteking te minderen. Maer in deze gevallen de ſalpeter is altyd oneygen: men weet dat het een kragtig pis-dryvende-middel is, ſyne bezondere werking zynde op de pis-wegen, zoo dat het met deze te ſtooren, in plaets van het kwaed te verligten het zelve eenigzints zal bezwaren.

Wynſteen, om zyne pisdryvende kragt kan insgelyks niet toegepaſt zyn. Wy en moeten hier niet tragten het wateren uyttermaeten te

vermeerderen, want het Venyn is niet ſmiltbaer in water, gevolgentlyk en kan op deze wyze niet uytgewaſſchen worden; maer ons oogwit moet zyn de pis zoo zoetaerdig ende zoo weynig ſtoorende te maeken als het mogelyk is.

Gemaetigde purgatien, die ook een voornaemt deel maeken van de algemeene hulpmiddels, zyn zonder twyffel ten uytterſten voodeelig als zy met voorzigtigheyd voorgeſchreven worden, (*a*) maer het is wel bekent dat een groot deel kwaelen door het misbruyk van deze middels voortgebragt is. Het was voortyds een genoegzaem gemeen pratyk dry vier mael te week 's avonds een groot deel *Calomel* te geven, en de volgende morgenſtond dit af-te-jaegen met eene ſterke inneminge van de *Pilulæ Cocciæ* ofte eenig ander hevige purgatie. Men volherde verſcheyde weken in deze maniere, en gelyk de volſtandige uytwerking van een hevig en ſtoorende buyk-zuyvering is de opſlorping der vatjes uyt alle holligheden te vervorderen, zoo was het *Venerieen Venyn* dikwils in het bloed gebragt en veroorzaekte de volſtrekte plaege. Ofte, ontgonk den lyder de plaege, hy wierd ten minſten met een hartnekkige *Druyper* gekwelt, en miſſchien ſyne geſtelt-

---

(a) *Groote kliſteeren van water en olie dikwils gebruykt doen een aenmerkelyk goed in deze ziekte, bezonderlyk als den afgank hard is, ende het zoude waerlyk voordeeliger ſchynen dan maer de* Laxative *middels te gebruyken als deze den afgank niet verzagten.*

heyd was wezentlyk verflegt: want zulk een maniere van genezing verflouwt de maeg en darmen (bezonderlyk in tedere gesteldheden) ende legt den grond-steen van de miltzugtige ofte Hypochondriaque klagten. De geweldige buyk-zuyveringen veroorzaeken gelykelyk de koude ofte Droppel-pis, *Hernia Humoralis*, en andere moeyelyke toevallen. Zedert wy nu wel kennen de leering van de opslorping ofte oppomping der adertjes, is dees ongerymde pratyk zeer loffelyk veragt geworden (*b*). Want zekerlyk die kennisse heeft van de ontleed-kunde, en zal in dezen tyd geenzints tragten het Venyn van eene *Gonorrhæa* langs de darmen uyt te jaegen; dewyl hy weet dat het eerst door de *Lymphatique* vatjes moet opgepompt en in den omloop van het bloed gebragt worden; en nogtans hoe vremde dit mag schynen, zoodanig is onze aengekleventheyd tot de oude gewoonten dat wy nu en dan nog gevallen ontmoeten in welke deze verderffelyke maniere is aengenomen geweest.

Dat de purgatien in deze gevallen gebruykt maetig zyn, als *Manna*, *Tartar: Solub:*

(b) *Hoe zoude men dan niet mogen uytbersten tegen die onbeschaemde Quakzalvers die alhier de* Druyper *dagelyks willen genezen met Pillen te verkoopen, die eensdeels geweldig purgeeren en anderdeels zeer verhittende Gommen, Terpentyn &c. begrypen.*

(*a*) en dusdanige. Dat men niet meer daer af en geve als om twee of dry mael ter stoel te gaen, ende alleenelyk alle twee ofte dry-dagen herhaele. Het dagelyks gebruyk van de buyk-zuyverende Slikmiddels of *Electuarien*, de welke tot nu toe by zommige gegeven worden, dient alleenelyk om een gestaedige stooring aen de blaes op te houden, en vervolgens de ontsteking te verlangen.

De middels die op de zieke plaets geleyd worden, bestaen bezonderlyk uyt verschillende zoorten van inspeytingen, hunne mingelingen zyn ten uyttersten verschillig, maer de manieren van werking mogen in t'algemeen toegeschreven worden aen hunne slymagtige en stillende, ofte aen hunne afveegende, aenprikkelende en t'zaemtrekkende hoedaenigheden. Veel voordeel zonder twyffel kan getrokken worden van het gebruyk van deze middels in de handen van een hervaeren Oeffenaer. Maer van den anderen kant is 't, dat zy ontydelyk en in een oneygen wyze gebruykt worden, zy konnen de oorsprong zyn van onverbeterlyk kwaed aen de Lyder.

Wy weten dat slym en olieagtige inspeytingen dienen om de plaetzelyke ontsteking

---

(a) *De Purgatien nogtans die in dusdanige Zoogen bestaen, voor zoo vele als zy de Pis-wegen aendoen, konnen schaedelyk zyn gelyk van de Salpeter aengetoont is.*

te verligten; (*b*) en dat een ſtillende inſpeyting als een ontbinding ofte ſmilting van *Opium* de tedere aendoenelykheyd van de deelen vermindert ende vervolgens de onſteking gelykelyk verligt: het is dan ligt genoeg te begrypen het nut van zulke toepaſſingen.

Een afveegende inſpeyting, ofte een die werkt op het ſlym van de *Pis-buys*, het ontloſſen daer van vermeerderende ende het zelve met het ingewentelt *Venerieen Venyn* uytſpoelende, kan maer gebruykt worden als een voorkomende middel voor dat de toevallen van beſmetting te voorſchyn gekomen zyn. Eene ontbinding van een *Cauſtique* middel wel met water vermengd zal aen geheel dit oogwit voldoen, ende ik hebbe het dikwils aengeraeden. Maer daer is een groote omzigtigheyd noodig in het gebruyk van deze zoort van inſpeyting. Is het te flauw 't en kan van geen kragt zyn, en is het te ſterk het kan den Lyder gevaerlyk aendoen. Ik zag eens een opſtopping in 't water-maeken voortgebragt door het ſlegt gebruyk van zulk een inſpeyting. Als de toevallen van ontſteking hun eens vertoont hebben, de ſtooring van zulk een inſpeyting moet uytnemende gevaerlyk zyn. Ik vreeze dat de

---

(b) *Deze inſpeytingen gebruykt voor de prikkeling van de* Uretra, *die volgt uyt de vermeerderde gevoeligheyd der zelve, zyn zelden ondervonden in dit geval van grooten dienſt te zyn.*

alles waegende ende onervaeren Oeffenaers met zulke middels, maer al te dikwils de *Pis-buys* als onthuid gestelt hebben.

Zoo lang de ontsteking geduert, al 't geen stoort ofte prikkelt moet schaedelyk zyn. Is 't dat de inspeyting eene pyn in de *Pis-buys* voortbrengt gelyk het maer te dikwils gebuert, zy is onderhevig van zwellingen in de Ballen, moeyte in het water maeken, onthuyding ofte excoriatie van de *Pis-buys* en andere uytwerkingen van een vermeerderde ontsteking te veroorzaeken: is 't dat zy, door haer t'zaemen trekkende hoedaenigheyd, de ontlasting opstopt voor dat het Venyn eygentlyk overwonnen is, den Lyder is bloot gestelt aen alle de gevaeren van de volstrekte plaege, en misschien aen een verscheydentheyd van plaetzelyke aendoeningen als verstoptheden van de *Pis buys*, en zweeringen in de Bilnaed, die wel bekent zyn zomtyds hun oorsprong uyt het onbekwaem gebruyk van zulke middels te trekken.

Wanneer de ontsteking gevallen is, zagtjes prikkelende en t'zaemen trekkende inspeytingen konnen met veyligheyd en aenmerkelyk voordeel gebruykt worden; want aengezien de ontsteking eerst door de prikkel van het *Venerieen Venyn* opgewekt is, als sy begint te minderen wy mogen verzekert zyn, dat het Venyn evenredig van syne kragt verlooren heeft; en gemeenelyk als de toevallen van ontsteking, geheel verdwenen zyn, men zal bevinden dat het slym, het

welk nog ontlaſt word, niet meer bezmettende is, maer inderdaet alleenelyk voortgebragt door de vermeerderde ontlaſting en verſlakking der Deelen. Daerom konnen wy met zagte t'zaemen-trekkende middels de Vatjens, die het ſlym bereyden, verkloeken en tot hunne voorige opening brengen, ende alzoo de ontlaſting verminderen en de genezing grootelyks vervoorderen. Het is zeker dat in het meerder getal der gevallen een *Druyper*, wyzelyk met inſpeytingen gehandelt, in veerthien dagen en min zeer dikwils kan genezen worden, welken nogtans met inwendige middels alleen te nemen vyf of zes weken of langer zoude konnen dueren. Zoo dan het groot oogmerk van den Oeffenaer moet zyn, ten eerſten, alleenelyk gebruyk te maeken van die inſpeytingen, die de *Pis-buys* konnen ſlibberagtig maeken, ende de prikkel van het Venyn tegen te werken en te vernietigen. Als de onſteking zeer vermindert is, hy mag een zagtjens t'zaemen-trekkende bereyding by de ſlymagtige en ſtillende inſpeyting voegen, maer altyd zorgende dat de t'zaemen-trekking over-eenkomt met de ſtaet van de ziekte en de tederheyd van den zieken. Onder een groote verſcheydentheyd van middels word het Quikzilver in verſchillende gedaenten het meeſte gebruykt in de inſpeytingen. Alle deze Inſpeytingen van Quik-zilver hebben min of meer t'zaemen-trekking, ende het is aen deze eygendom alleen dat wy hunne uytwerking moeten toeſchryven; want het is

door misgrepen grond-regels dat het gedagt van hier mede het *Venerieen Venyn* te ontkragtigen, eerst uytgesproten en volheerd heeft.

Calomel, gemengt met het slym dat in een *Gonorrhæa* ontlast is, heeft niet meer kragt om de besmettende eygendom daer van te vernietigen als *Ceruſſe* ofte eenig ander toebereyding zoude hebben. De inspeyting van het *Sublimatum Corrosivum* met veel water vermengd (*a*) sluyt de opening der Vatjens toe even gelyk een ontbinding van Ver-degris, of blauw Vitriol, ofte eenig ander stempende middel; maer dit is ook al dat het *Sublimatum*, in dees maniere kan doen, want het en zal noyt de besmettende aerd van het Venyn verminderen. Men mag het zelve waernemen van het levende Quikzilver gedempt door slymagtige Gommen, ofte van de Zalve die van Quik-zilver en de Dooier van een Ey gemaekt is, ende welke in de *Pis-buys* ingebragt ten naesten by de zelve uytwerking zal hebben, gelyk den Balzem van *Copaiva* ofte eenig ander prikkelende inspeyting. Want de waerheyd is dat

(a) *Dit middel vermengt met zoo veel water dat het geene hevige smerting voortbrengt, maer eventwel niet met zoo veel dat het geen de minste smerting geeft, is ondervonden de nuttigste van de prikkelende en t'zaemen-trekkende inspeytingen te maeken. Het moet terstont als het kragtigste gebruykt worden, als men reden heeft van te vermoeden dat al reeds zweeringen in de* Pis-buys *gemaekt zyn.*

Quik-zilver geen kragt heeft over het *Venerieen Venyn*, tot dat het in het Lighaem ingebragt is geweest, en ondergaen heeft zeker veranderingen, de welke ons nu onbekent zyn ende waerschynelyk altyd zullen zyn. Hier uyt volgt dat de uytwerking, de welke het Quik-zilver heeft in die plaets waer het opgeleyd word, alleenelyk voortkomt uyt syne prikkelende en t'zaemen-trekkende eygendommen; want kan het Quik-zilver uyt de *Pis-buys* niet opgepompt zyn, het en kan gevolgentlyk in het bloed niet gebragt worden; en neemt dat het konde, dan zouder nog veel te weynig ingebragt worden om te konnen van eenige kragt zyn. Ik wensche nogtans dat men niet en dunke, dat ik van gedagten ben het inspeyten van Quik-zilver te verwerpen; ik rande alleenelyk aen de grond-regels, op welke dit tot nu toe gebruykt is geweest. Want ik hebbe dikwils ondervonden dat de prikkel van *Calomel* aenmerkelyke uytwerking had; en wanneer de Scheede ofte *Vagina* alleen in de Vrouwen aengedaen was, ik hebbe dikwils welgevaeren, met de Deelen, naer dat sy wel afgewasschen waeren, meermaels te bestryken met een Quik-zilver Zalve.

Aengezien de *Druyper* zoo dikwils een plaetzelyke aendoening is, men kan zig misschien verbeelden, dat het inwendig gebruyk van het Quik-zilver tot de genezing niet noodig is. Inderdaet ik hebbe zeer dikwils het ongemak geweert zonder eenigte Quik-zilver. Ik hebbe ook zomwylen Lyders

ontmoet, die hunne gezondheyd grootelyks verzwakt hebben door een lang aenhoudende gebruyk van dit middel terwyl de oorspronkelyke ziekte, de *Druyper* hier door veel verergert was: Sy veranderde by zommige in een onbezmette *Druyper*, die met uytnemende moeyte genezen wierd; in andere verscheen een verscheydentheyd van benauwelyke toevallen.

Daerom wanneer ik oyt in gevallen van *Druypers* het Quik-zilver gebruykt hebbe, het heeft noyt geweest in gedagt van de genezing te verrigten, maer alleenelyk om het gevaer van het opnemen van het Venyn te voorkomen. Als de besmetting, ontteking en andere toevallen geenzints aenmerkelyk schenen, ik hebbe voortgegaen zonder de hulpe van Quik-zilver, bezonderlyk als de Lyder van een weeke, verzwakte ende tedere gesteltheyd was, om dat het Quik-zilver aen dusdaenige veel kwaed kan doen. Van den anderen kant als de ontlasting hevig was, de ontteking aenmerkelyk, en de zit-plaets van de ziekte hoog op in de *Pis-buys*, ik hebbe het gestaediglyk raedzaem geoordeelt Quik-zilver te geven, maer in kleyne innemingen, ende in zulke gedaente als schynt best over-een te komen met de gesteltheyd van de Lyder.

De Quik-zilver Pille van het *Dispensatorium Londinense*, kan zomtyds door de Terpentyn die een deel van de mingeling maekt, ongesmolten door het Lighaem gaen, ende alzoo van geen gebruyk zyn; maer als

het Quik wel vermengt is met Zeem, en in Pillen gemaekt, gelyk het in de laetste uytgaeve van de *Pharmacopœa Edinburgensis* voorgeschreven is, (*a*) dan is het een zoo zoetaerdige en misschien zoo kragtige bereyding als eene. Ik hebbe *Venerieene* toevallen aen dit middel zien wyken die door een langduerig gebruyk van het *Sublimatum Corrosivum* onoverwinnelyk waeren. (*b*) Syne kragt hangt af van deze hoedaenigheyd: dat het de darmen niet en stoort, en zoo uyt het Lighaem gedreven word; men moet gelykerwys zorge draegen, dat het de mond niet aendoe.

De *Calomel* is de zoetaerdigste en minst stoorende van de *Chymique* bereydingen van het Quik-zilver. Men mag het geven van gr. I. S. tot gr. III 's avonds, volgens gelegentheyd daer tusschen mengelende een zagte buykzuyvering om het kwylen te voorkomen; maer ik verkieze gemeenelyk de Quik-Pil toebereyd als hier boven gemeld.

(a) *Het voorschrift is als volgt:* ℞. Hydrargyri, Mellis utriusque unciam unam, micæ Panis uncias duas. *Vryft het Quik-zilver met Zeem in een glaezen Mortier, tot dat geene Quik-Bollekens meer verschynen, daer byvoegende, volgens de noodigheyd, een weynig Sirope; smyt dan daer by de kruyme van Brood, en maekt een klomp, die terstont te verdeelen is in vier honderd-en-tagentig gelyk gewigtige Pillen.*

(b) *Als de* Mercurius Sublim Corros, *schoon langduerig gebruykt, geen uytwerking heeft, mag men dit toeschryven, om dat den zieken ten tyde van het gebruyk zig niet gemyd heeft in de open lugt te gaen?*

Wanneer daer nog *Chancre* nog Kliergezwel, nogte in 't kort eenigte teeken is om te giſſen dat het Venyn in het bloed opgenomen zy, het zoude onvoorzigtig zyn het *Sublimatum Corroſivum*, de *Mercurius Calcinatus* ofte andere al te ſcherpe en hevige bereydingen van Quik-zilver te gebruyken.

Ik zal my te vreden houden met de bovengemelde Waernemingen op het algemeen handelen van de *Druyper*, ende ik gaen nu voorenſtellen een weynig Aenmerkingen op bezondere toevallen en nae klagten, die de bezonder uytwerking van het *Venerieen Venyn* vergezellen ofte naevolgen, als het in een hooge graed is, ofte zonder oordeel gehandelt word. Deze zyn de *Hernia Humoralis*, de *Cordé*, het Kliergezwel, de *Phymoſis* en *Paraphymoſis*, de *Chancres*, de toeſluyting van de *Pis-buys*, en de onbeſmette *Druyper*. Ik zal op ieder van deze, in de order in welk ſy geplaetſt zyn, iet voorſtellen.

---

§. I. *HERNIA HUMORALIS.*

De *Hernia Humoralis*, ofte, gelyk 't gemeenelyk genaemt word, gezwollen Kloot, alhier Zandkloot, heeft doorgaens toegeſchreven geweeſt aen de ziekelyke Stoffe, de welke door een ſchielyke opſtopping van een *Druyper*, zoude verplaetſt zyn en op de Bal geleyd. Astruc, en zelve Mr. Fabre,

een van de laetste Fransche Schryvers op de Venus - Ziekte, zyn in de zelve gedagten, ende noemen dit toeval (*Chaude Pisse tombée dans les Bourses.*) Maer daer zyn geen wegen langs welke de Stoffe zoude konnen agterwaerts deynzen nae de Bal. Waere zy opgenomen door de opslorpende Vatjes, zy zoude in de liesschen gebragt worden ende een Kliergezwel voortbrengen; en waere het gezwel veroorzaekt door dat de Stoffe in het bloed opgenomen is ende aldus de Bal aendoet, dan zoude dit deel, als zynde het werktuyg in welk het zaed toebereyd word, eerst moeten aengedaen worden. (*a*) Maer de wyze op welke het geschied is, dat deze zwelling, die by nae een van de moeyelykste toevallen is van een *Druyper*, alleenelyk de uytwerking is van de prikkeling ende van opgehitste onsteking. Men ziet dit toeval zelden als de zit-plaets van de *Druyper* maer een weynig hoog in de *Pis-buys* ligt; maer als de onsteking zig hoog op uytstrekt, ende het Vlies van de *Pis-buys* aendoet ontrent de opening van de Zaed - wegen, dan strekt sy zig zomtyds nog verder uyt tot de grond

---

(a) *Deze redenering schynt op het eerste oogmerk niet besluytende te zyn; dog het moet verstaen worden, dat, is't dat de Stoffe uyt het bloed naer de Bal gaet, de Bal zoude moeten aengedaen zyn voor de Bybal* (Epididimis) *en de Bybal voor het Zaedvoerende - vat, dewyl deze deelen aldus uyt de Bal beginnen.*

van de Bal, ende aldus ſtoppende de opening van het zaed-voerende-vat, belet zy dat het Zaed in de Zaed-Blaesjes gebragt word. Gevolgentlyk ondervind men geſtaedelyk, dat de zwelling begint aen het Zaed-voerende-Vat en agterwaerts deynſt door de Bybal naer de Bal. Nogtans in het meerder getal van voorvallen is de onſteking geëyndigt aen het Zaed-voerende-Vat en de Bybal; ende de Bal zelf lyd zelden. De *Hernia Humoralis* heeft zoo weynig afhanging van de ontlaſting uyt de *Pis-buys*, dat zy zomtyds aenkomt geduerende de *Druyper*. Zy word ten meerderendeele veroorzaekt door onmaetigheyd in drinken; door te geweldige bewegingen, bezonderlyk te Peerde Ryden; door koude te betraepen; ofte door *Venus* in-te-volgen. Dat dit de uytwerking is van de prikkeling, blykt uyt de volgende Waernemingen: De *Hernia Humoralis* ofte Zandkloot heeft zomtyds voortgebragt geweeſt door de prikkel van een Bougie; ende zy verſchynt nu en dan in een en zelfs in beyde de Ballen nae de *Laterale* ſnyding van de Steen.

Aengezien dees uytwerking meer of min in alle *Druypers* te vreezen is en bezonderlyk als de onſteking aenmerkelyk is, het zal altyd voorzigtig zyn de Ballen met een Zakje te onderſteunen; is 't dat dit verongtzaemt is, het is zekerlyk het eerſt dat moet gedaen worden zoo dra de Ziekte plaets grypt. Men zal nog een aenmerkelyker verligting hebben van een *Horizontele* ſtant te

houden, en dit is zelfs zeer noodig voor de genezing als de onfteking hevig is. Zoo haeft men de zwelling gewaer word, het is gemeenelyk noodig agt of thien oncen Bloed uyt den arm te verliezen, en is 't dat de pyn en onfteking niet haeftelyk vermindert, het is dikwils wel toegepaft de laeting te hernemen, bezonderlyk als den Lyder van een bloedryke gefteltheyd is. *Opium* vryelyk ingenomen, en in een Klifteer vermengt, is gemeenelyk van groote uytwerking in gevallen van dit geflagte Men moet het Quikzilver met alle zorge ter kant ftellen; want aengezien de ziekte een waere onfteking is ende onafhanglyk van het Venyn, zy zoude door de prikkel van dit middel niet als vergroot worden. Sterke Purgatien zyn gelykelyk oneygen, om de ftooring die zy ontrent de Nek van de blaes veroorzaeken. Sterke Spouw-dranken zyn in deze gevallen van vele Oeffenaers aengeraeden; maer ik hebbe zomtyds gezien dat zy kwaed deden door hun geweld, ende het bloed-trekken is altyd meer aen te pryzen. Men zal bevinden dat het warm Bad van goede uytwerking is; maer de warme Pappen en koefteringen die gemeenelyk aen den Bal-zak geleyd worden, konnen alleenelyk het vel en de andere bekleedingen van de Bal verflakken, zonder de oorzaek van de ziekte weg-te-nemen. De befte uytwerking word gemeenelyk gevonden in koude toepaffingen, als Lynwaet gedopt in azyn en dikwils vernieuwt.

Naer een zandkloot, de bybal blyft dikwils een

aenmerkelyken tyd gezwollen, zomtyds voor verscheyde Jaeren, maer, gemeenelyk, zonder eenig ongemak ofte gevaer aen den Lyder.

§. II. CHORDEE.

DE *Chordée* ofte pynelyke en onwillige opregting van de Roede, veroorzaekt door dat de prikkel van het *Venerieen Venyn* het ontsteken Vlies van de *Pis-buys* stoort, kan gestilt worden door het inwendig gebruyk van *Opium*, en door stillende inspeytingen. Men kan daer voor 's avonds geven een Aesetje of meer van het *Extractum Thebaicum*, ofte een toegepaste inneming van de *Tinctura Thebaica*; (*b*) en om de plaetzelyke prikkeling te verminderen kan men *Opium* met slymagtig vogt vermengt dikwils in de *Pis-buys* opspeyten. Ik hebbe insgelyks zomtyds de goede uytwerking ondervonden van Eegels ofte Bloed-zuygers, zeer naer geleyd aen de plaets van onsteking; maer de beste manier om de klagt te voorkomen, is de Roede te bedwingen op zoodaenige wyze, dat de opregting zoude konnen beletten. (*a*)

(a) *Het is in alle gevallen voordeelig de Roede tegen de buyk op te houden als den zieken wandelt ofte zit*

(b) *De* Tinctura Thebaica *word bereyd als volgt:* ℞. Opii uncias duas, aquæ Cinnamomi Spirituosæ uncias Viginti. *Laet het vier dagen trekken, en dan door een papier zygen.*

Dit pynelyk ongeval is gemeenelyk langdueriger als de pyn en de hitte in het water maeken; en wy ontmoeten zomtyds een klagt van dit geslagt, die een aenmerkelyken tyd aenhoud naer dat de onsteking ten geheelen vernietigt is, en naer dat alle de toevallen van de *Gonorrhœa*, verdwenen zyn. Ik hebbe gezien dat deze *Spasmodique Chordé*, gelyk zy mag genaemt zyn, verscheyde maenden lang een tyd verdween en wederom voor een tyd wederkeerde. Hier word gemeenelyk het vry gebruyk van de *Cortex Peruvianus* voor alle andere hulpmiddels verzogt; maer ik hebbe zomtyds gezien, dat het naer geen middels luysterde, en ten lesten allengskens geheel verdween als het de natuer overgelaeten wierd.

§. III. *BUBO.*

EEn *Bubo*, ofte onsteking van de Water-Klieren van de Lieschen, is nu en dan ten geheelen de uytwerking van de prikkeling, ende alzoo heeft het voortgebragt geweest door de prikkel van een Bougie; maer gemeenelyk is de oorzaek het *Venerieen Venyn*, dat uyt de *Pis-buys* ofte uyt een *Chancre* opgepompt en in deze Klieren gebragt is. Het is g'heel zelden, is 't dat het oyt gebuert, dat een *Bubo* de uytwerking is van de besmetting van het Bloed.

Men bevind gemeenelyk dat de ontlasting

uyt de *Pis-buys* vermindert gelyk de onfteking van de *Bubo* vermeerdert. Dit is gemeenelyk toegefchreven aen de verplaetzing van de zieke Stoffe; maer in zulke gevallen daer word waerfchynelyk maer zeer weynig Stoffe opgenomen, ende men mag zig voorenftellen, dat de oorzaek van deze verandering bezonderlyk beftaet in de verplaetzing van de onfteking van de *Pis-buys* naer de liefch-klieren.

Als een *Bubo* eens begint gemaekt te zyn, het is het gevoelen van het meerderendeel der Konft-Oeffenaers, dat men het moet tragten tot verettering te brengen, uyt vreeze dat, zoude de *Bubo* verdwynen, het Venyn in het Bloed zoude verfpreyd worden, ende alzoo de volkomen *Verolle* te voorfchyn brengen. Daer en word nogtans maer zeer weynig bewys-redenen verzogt om aen te toonen, dat de befmetting veel waerfchynelyker zal gebueren met de verettering te bevorderen, als met de zelve te beletten. Een *Bubo* mag in 't begin, gelyk een *Druyer*, aenzien worden als een plaetzelyke aendoening; het is veroorzaekt door een weynig Venyn dat de Water-vatjens die nae de Klier geleyden, en de Klier zelfs, prikkelt, ende aldus een onfteking voortbrengt. Voor zoo verre dan is het onafhangelyk van de geheele Lighaems gefteltheyd. Inderdaet, als de onfteking geweerd word, ende het opnemen van de etter, die alreeds in het gezwel kan gemaekt zyn, bevordert word, men ftelt de Lyder in eenig gevaer van de gansche be-

ſmetting ; maer dit gevaer is geenzints merkweerdig als de *Bubo* vroeg verdwenen is, ende kan altyd voorkomen worden door het bekwaem gebruyk van Quik-zilver. Van den anderen kant wat doen wy met de Klier tot ettering te brengen? Wy ſtellen den ongelukkigen Lyder in de zekerheyd van een verdrietige ende pynelyke genezinge, en in gevaer van de beſmetting, die onvermydelyk moet vermeerderen even gelyk de ettering vervordert: want het is zeker, dat, terwylen de etter gemaekt word, de opſlorping geſtaedelyk gebuert, ende bezonderlyk als het celagtig Vlies rondom de Klier begint aengedaen te worden; en wanneer de etter begint ontlaſt te worden en de wonde te verteeren, men heeft een uytgeſtrekte verzweerende oppervlakte die niet kan miſſen van een overvloedige bron van beſmetting te zyn. Het is om deze redens altyd geraedzaem te tragten gezwellen van dit geſlagt zoo haeſtelyk als het maer mogelyk is te doen verdwynen. Om dit uyt te werken men ſtrykt gemeenelyk Quik-zilver-Zalven aen het vel in de binnekant van de Dye, op dat het Quik, dringende door de zieke Klier, het Venyn zoude te niet doen. Deze kenniſſe, gelyk wy alreeds aenmerkt hebben ſprekende van beſmettingen, ſteunt op een misgrepen grond-regel. Het Quik in deze wyze gebruykt, werkt alleenelyk door ſyne prikkeling. Deze prikkeling zal dikwils het oppompen van de uytgegoten vogten bevorderen; maer van den ander kant het kan

menigmael de ontsteking vermeerderen, en alzoo de ettering verhaesten, vervolgens het eynde zelfs voortzetten, 't welk het zoude moeten belet hebben. Daerom het zoude betaemen dat de Oeffenaer wel aenmerke de uytwerkingen van de Zalve op deze wyze gebruykt, ende zyn bestier vervolgens geleyde: Ik hebbe gemeenelyk bevonden, dat koude toepassingen aen het deel veel meer kragt hebben als Quik-zilver-Zalven, ofte eenige zoort van koesteringen ofte Pappen; maer de alderkragtigste middels in zulke gevallen zyn spouw-dranken; ik hebbe dikwils deze Klier-gezwellen door dit middel volkomentlyk zien verdwynen, zelfs als daer al etter gemaekt was.

Is 't dat het gezwel verettert ('t geen menigmaels kan gebueren niet-jegenstaende alle onze poogingen om het te beletten) men zoude konnen vraegen welk van de twee gemeene manieren van het te openen, te weten; met het Lancet of met het *Caustiq*, moet verkozen worden? want daer is een groote verscheydentheyd van gevoelen op deze stelling. Om dit vast te stellen men moet voor al, onderscheyd maeken tusschen de *Bubo* die alleenelyk van de prikkeling ofte *Druyper* voortkomt, en die de welke afhangt van het Venyn uyt eene *Chancre* opgepompt. De eerste, is 't dat men het aen de natuer overlaet ofte alleenelyk met Pappen hulpe bied, zal gemeenelyk genezen zonder eenige moeyte; ofte, is 't dat het beter zoude schynen niet te wagten tot dat de zweering van zig

zelf openberst, men zal gemeenelyk voldoen met een kleyne opening met het Lancet in het onderste deel van het gezwel te maeken. Van de ander kant als de *Bubo* van een *Chancre* voortkomt, ende het gezwel groot en pynelyk is, en de ettering langduerig, is 't, dat wy in dit geval het vel dat het Abs-ces bedekt opensnyden, de lippen van de wonde zullen hard worden, ende het zal veel traeger en met meer moeyte genezen dan als de opening met een *Caustiq* gemaekt waer. Ik had over eenige Jaeren de zorge van een Lyder die in ieder Liesche met een *Bubo* gekwelt was. De beyde gezwellen veretterden ontrent den zelven tyd. De een was geopent met insnyding en de ander met een *Caustiq*. 'T geen met het *Caustiq* geo-pent was, was genezen in ontrent de helft, van den tyd die verzogt wierd tot de genezing van het ander. Ik hebbe zedert twee andere zulke gevallen ontmoet, in welke de zelfde proefneming de zelfde uytkomst had. Dit be-toont de voortreffelykheyd van het *Caustiq* over het Lancet in zulke gevallen; maer naer al dit, ik hebbe gemeenelyk ondervonden, dat in het geval zelfs daer de *Bubo* van een *Chancre* voortkomt, als de Lyder van een goede gesteltheyd van Lighaem is en het gezwel snellelyk ryp geworden is, de gene-zing haestiger geweest is, wanneer men het gezwel door zig zelven heeft laeten open-breken, als zy gemeenelyk is wanneer men het met een *Caustiq* ofte insnyding opent.

§. IV.
PHYMOSIS EN PARAPHYMOSIS.

DE *Phymosis*, ofte een dusdaenige toetrekking en verdikking van de voorhuyd, dat het hier door belet word agterwaerts van het Hoofd te konnen slibberen, is gestaediglyk, als het een *Druyper* vergezelt, de uytwerking van onsteking. Als dit ongeval wel gehandelt word, het is maer g'heel zelden noodig los-te-snyden, schoon dit zoo dikwils aengeraeden word. Het is gemeenelyk zeer nuttig in gevallen van deze zoort, Bloed ontrent het zieke deel met Eeghels te trekken; maer men moet zorgen dat de Eeghels het Venyn niet aenraeken, van vreeze dat sy *Chancres* ofte *Verolle* zouden veroorzaeken. Het onsteken Vlies van de voorhuyd moet dikwils gezuyvert worden met tusschen het zelve en het Hoofd eenig zoetaerdig vogt, als Melk en Water ofte de *Aqua Vegeto-mineralis Goulardi*, in te speyten. Men mag ook, om de prikkeling te stillen, een ontbinding van *Opium* volgens gelegentheyd opsmyten. Warme toepassingen dienen alleenelyk om de vermeerderde loop van de vogten naer het zieke deel te bevorderen en vervolgens de ziekte te vermeerderen; (*a*) maer men zal veel voordeel hebben

(a) *Nogtans als eene* Phymosis *eene* Druyper *vergezelt, verzagtende koesteringen, aen geheel de Roede geleyd, zyn door de voornaemste Oeffenaers in de Konst dikwils dienstig gevonden.*

met Lynwaet, in Goulards-water gedopt, aen de Roede te leggen en dikwils te hernieuwen.

In de *Paraphymosis* de voorhuyd is zoodaenig toegespannen agter het Hoofd van de Roede dat het op het zelve niet kan voorslibberen. Is 't, dat de onsteking in zulk geval aenmerkelyk is, dees toespanning kan in Gangrene ofte koud vuur vergaen. 'T geen op het deel geleyd word moet koud zyn gelyk in de *Phymosis*. Men kan de grootte van het Hoofd verminderen met dikwils en zagtjes te drukken, om alzoo de opslorping uyt haere holligheden te bevorderen, is 't, dat men daer naer met de Nagels de voorhuyd zonder teerheyd over het Hoofd kan trekken, men zal zeer dikwils goeden uytval konnen hebben in gevallen daer de snyding anderzints misschien volkomentlyk noodzaekelyk zoude worden. Deze maniere is wat pynelyk aen den Lyder, maer is zekerlyk te verkiezen voor het Mes.

§. V. *CHANCRES.*

DE *Chancres* zyn ongetwyffelt ten meerderen deele eerst alleenelyk plaetzelyke aendoeningen, geenzints veroorzaekt, gelyk vele gegist hebben, door *Venerieen Venyn* eerst opgepompt in het Bloed, en dan wederom in deze gedaente uytgesmeten; maer wezentlyk, om dat de deeltjes van het Ve-

zyn naekende de vliesagtige oppervlakte van het Hoofd en de voorhuyd, een ontſteking ende zweering voortbrengen. Sy komen op deze maniere dikwils te voorſchyn in de *Phymoſis*; en dit is de reden waerom ik in dit werk van de *Chancres* ſpreek.

Men heeft tegenwerpingen gemaekt tegen het genezen van de *Chancres* met alleenelyk middels aen de zieke plaets te leggen, om dat men dogt, dat als de zweering door zulke middels genezen is, het Venyn in het Bloed opgenomen word, en den Lyder in gevaer is van de *Verolle* te betraepen. Verſcheyde klaerblykende gevallen van *Verollen* uyt deze bron geſproten, die onder myn eygen Waerneming gevallen zyn, overtuygen my dat dit niet alleenelyk en kan gebueren, maer inderdaet zomwylen gebuert. Maer de *Chancres* waeren in deze gevallen groot en wyd-uytgeſpreyd, een overvloedige ontlaſting van Stoffe voortbrengende, ende vervolgens een aenmerkelyke opſlorping. Sy waeren insgelyks onbekwaemelyk genezen geweeſt, en de middels om de beſmetting te voorkomen waeren veronagtzaemt: want inderdaet; is 't, dat men met een Quikzilver-Zalve ofte eenig ander ſtoorende en t'zaemen-trekkende middel een zweering van dezen aerd opdroogt, men zal onvermydelyk geheel het Lighaem van den Lyder beſmetten; daer in tegendeel is 't, dat de *Chancre* kleyn is en zonder aenmerkelyke onſteking, ende is 't, dat men de zelve verſcheyde maelen met de *Lapis Infernalis*

aenraekt, zoo dat de zweering verſcheyde verbrande kortjes uytwerpt, ende ten laeſten zuyver ſchynt ende geſchikt tot de genezing, dan vernietigt men met dit middel het *Venerieen Venyn* in plaets van het in 't Bloed te jaegen, ende langs dezen weg konnen wy in korte dagen een kwaed wegnemen, dat anderzints miſſchien het werk zoude zyn van verſcheyde weken.

Als men deze weg ingaet, men moet zorgen dat het *Cauſtiq* van genoegzaeme kragt zy om een korſt te branden; want anderzints het zoude niet doen dan ſtooren, en vervolgens dienen om het Venyn in den omloop des Bloeds te jaegen. Het zal nogtans altyd voorzigtig zyn wel op te paſſen, dat het Bloed geenzints beſmet worde; en in alle de gevallen daer de *Chancre* ſlegt geſtelt en wyd-uytgeſtrekt is, men zal zig ophouden met de zagſte middels aen het deel te leggen, als droog plukzel, herhaelde koeſteringen van warm Melk en Water, &c. en de genezing te vertrouwen aen het Quikzilver inwendig gegeven. Want in zulke ſtaet de onſteking, door het *Cauſtiq* aengedreven, zoude konnen gevaerlyk zyn.

De gemeene praktyk van Quik-zilver bereydingen op de zweering te leggen ſteunt op de grond-regels, de welke wy aengeraekt hebben ſprekende van de inſpeytingen; maer de blauwe Zalve heeft hier geen andere eygendommen, ſyne prikkeling uytgenomen, als eenig ander vetagtige Stoffe zoude hebben;

en het *Precipitatum Rubrum* (*a*) werkt alleenelyk gelyk het blouw Vitriool ofte eenig ander *Escaroticq.* Inderdaet als de zweering groot is, eenigte deel van het *Precipitatum* kan zomtyds opgepompt worden, en zoude konnen de mond tot het kwelen opwekken, is 't, dat den Lyder van een tedere en scheurbuykige gesteltheyd is: Het zelve heeft gebuert in de zweeringen van de beenen die niet *Venerieene* en waeren, als men deze bereyding daer dikwils opgestroyt had.

Men heeft onder de bewys-reden, die opgebragt zyn tegen de Praktyk van de *Chancres* met plaetzelyke middels te genezen, voorengestelt dat de staet van de zweering de beste en voldoenste proef is van de werking van het Quik-zilver op het Lighaem. Dit is het gevoelen van deze, die de *Chancres* aenzien als uytwerkingen van de inwendige besmetting. Zy raeden aen op de zweer niet te leggen als droog pluk, ende als het begint te genezen, zy besluyten dat het Venyn met der daet uyt het Lighaem uytgewortelt is. Deze leering schynt op het eerste gezigt toejuygelyk, maer ik vermoede dat de volgende aenmerkingen zullen betoonen, dat zy slegt gegrondvest is.

(a) *Het schynt zeker, dat het* Precipitatum Rubrum (*onaengezien de maniere op de welke het werkt*) *in droog Poeder op een kleyne en goedaerdige* Chancre *geleyd, een zeer kragtig middel van genezing is.*

Ten eersten, gelyk een *Chancre* in 't begin een plaetzelyke aendoening is, hoe eerder wy het Venyn vernietigen in het deel, hoe kragtiger ook wy de inwendige besmetting beletten. Ten tweeden, is 't, dat wy het ontlasten van de *Chancre* verscheyde weken laeten gedueren; wy stellen voor zeker den Lyder geheel dien tyd in gevaer van de inwendige besmetting. En ten derden, als een *Chancre* door zig zelven geneest, het is zomtyds een voorteeken van een *Bubo*. Ik ben zulk een geval van een Heer indagtig: hy had een kleyne *Chancre* aen het Hoofd van de Roede, hy nam Quik-zilver dry weken lang, en waschtede de zweer alleenelyk met warm Melk en Water: op het eynde van dien tyd de *Chancre* begon te genezen, en den Lyder was in volle hope van herstelt te zyn; maer een Klier-gezwel verscheen in zyn liesche en veretterde daer naer. Had de *Chancre* in dit geval eerst met het *Caustiq* gehandelt geweest gelyk ik het nu terstond aengeraeden hebbe, de opslorping en haere gevolgen zouden waerschynelyk voorkomen geweest hebben, en een bekwaem gebruyk van Quik-zilver zoude den Lyder kragtiglyk bevryd hebben van alle gevaer van inwendige besmetting. (*a*) (*b*)

(a) *In alle geval van* Chancres *is het noodig het inwendig gebruyk van Quik-zilver spoediglyk aen te vatten; want als het Quik-zilver niet gegeven word daer eenige* Chancres *zyn, het is zeker dat daer naer zommige toevallen van de algemeene besmetting te voorschyn komen.*

§. VI.

VERSTOPPING VAN DE PIS-BUYS.

MEn heeft tot nu korts van gedagten geweest, dat de *Carunculæ* ofte sponsagtige uytwassingen binnen in de *Pis buys* bykans de eenigte oorzaek waeren van de verstoppingen van de *Pis buys*; en Mr. DARAN wend nog voor, dat zy het meest

(b) *De Decoctie van de* Radix Mezereon *geeft veel hulpe om de zweeringen te genezen die schynen aen de kragt van het Quik-zilver niet te luysteren Ende zy heeft goeden uytval in de* Venerieene *knoopagtige gezwellen, die van het gezwel van het Been-vlies voortkomen; den uytval is nogtans beter in versche gezwellen als in oude. Het voorschrift, volgens den vermaerden* Françis Home, *is:* ℞. Radic Mezereon Dragmas duas, coq in Aq Font. Libris tribus ad Libras duas (*Men kan de quantiteyt niet vermeerderen zonder kwaed te doen*) *neemt dit met verscheyde innemingen in een dag uyt. Pap gemaekt uyt de gekokte Wortel en Meel kan op het zieke deel geleyd worden.* Françis Home Clynical Experiments. *Zy neemt ook de* Venerieene *Nagt-pynen weg; en knoop gezwellen zyn door dit middel genezen geworden zonder weder te keeren, schoon het Quikzilver daer niet was bygevoegd geweest* Medical Observations and inquiries by a society of Physicians in London. Volume 3 Page 189. *In dit werk word de schors van de wortel voorgeschreven in het zelve gewigte gelyk den Professor* Home *de wortel geheel aenraed.*

altyd zyn; zeer deftiglyk ten zelven tyde verzekerende dat hy met zyn Bougie de zitplaets, gedaente ende aerd van de uytwaſſing ten nauwkeurigſten kan vaſt ſtellen, zoodaenig, dat hy zal zeggen of zy rond of eyvormig zyn, ofte of haer boorden effen, ſponſagtig ofte hard zyn.

Ik hebbe tweemael, een kleyne ſponſagtige uytwaſſing ofte vrat ontmoet, een weynig binnen in de mond van de *Pis-buys*, en andere hebben insgelyks zulke gevallen gezien: maer van de ander kant zommige ontleedkundige van aenmerkelyke uytmuntentheyd verzetten de zaek zoo verre, dat zy deze *Caruncles* aenzien als enkele verçierdzels; en den vermaerden MORGAGNI (*) zelfs geeft ons te kennen, dat hy niettegenſtaende het groot getal van *Pis-buyzen* die hy gezien had, maer alleenelyk een geval van een vleeſchelyke uytwaſſinge ontmoet heeft. Wy mogen gevolgentlyk met zekerheyd vaſt ſtellen, dat de *Caruncles* uytnemende zelden gebueren: en als wy zommige hooren vertellen de menige genezingen, die zy met het vernietigen van zulke uytwaſſingen uytgevrogt hebben, wy mogen beſluyten, dat zy zelve zeer onwetende en ligtgeloovig zyn, ofte dat zy wenſchen een ander door zyn ligtgeloovigheyd te bedriegen.

(*) De Sedib. & Cauſis Morb. Lib. III. Epiſt. XLII.

De verſtopping kan, in plaets van door *Caruncles*, veroorzaekt worden door het gezwel van het ſponsagtig deel van de *Pis-buys* als haer binnenſte Vlies door een *Druyper* zeer verzwakt is geweeſt. GOULARD (†) onderſtelt dat dit ſlag van verſtoppingen het aldergemeenſte is, niet-tegenſtaende dat het in de openingen zelden zoo aenmerkt word; want hy vermoed, dat de oorzaek, die deze kleyne holligheden in het ſponſagtig geſtel maekt, met het ſterven ophoud, ende dat alzoo deze holligheden g'ydelt worden, t'zaem zinken, en geen teekens laeten van het geval. MORGAGNI heeft noyt ondervonden dat de ziekte uyt deze oorzaek voortkwaem: het is nogtans zeker dat het kan gebueren, ende zomwylen, ſchoon zelden, gebuert. Maer de aldergemeenſte oorzaek van de verſtopping ſchynt te zyn een toeſluyting of t'zaem-trekking van een deel van de *Pis-buys*. Wy en konnen met geen zekerheyd vaſt ſtellen hoe deze klagt begint, maer het ſchynt te konnen de uytwerking zyn van de voorgaende ontſteking en onthuytding of ſte doorknaeging De ziekte is in deze gevallen gemeenelyk vergezelt met een onbeſmette *Druyper*; want gelyk de *Pis-buys* wyder is onder de toeſluyting, deze ongeregeldheyd onderwerpt haer aen ſtooringen en gevolgentlyk aen ontſteking. Deze ontſteking tuſſchen de

(†) Traité des Maladies de l'Uretre.

toesluyting en de Nek van de blaes kan gemakkelyk veretteren, ende als dit gebuert, de etter, gelyk in alle andere absessen, word uytwendiglyk gedrukt, maer berst dikwils open in de *Pis-buys*, de Pis alsdan zyn weg maekende in het abses, brengt een fistelagtige zweering voort, de welke gemeenelyk zig eerst uytwendiglyk vertoont in de Bilnaed. Is 't, dat de ziekte veronagtzaemt ofte onbekwaemelyk gehandelt word, de rondom gelegen deelen worden onsteken ende veretteren, waer door zomwylen verscheyde fistelagtige openingen gemaekt worden, die gemeenelyk al aen de oorsprongelyke plaets van de ziekte t'zaem komen. Dit is den waeren staet van den aerd en voortgang van dit toeval, vervolgens de middels om het te verligten konnen gemakkelyk verstaen worden. Den Oeffenaer zal natuerelyk zyn oogmerk hebben op de voornaemste klagt, te weten; de sluyting van de *Pis-buys*; want het is klaerblykelyk dat, om een abses in de Bilnaed te voorkomen of te genezen, men de toesluyting wegnemen moet.

Men kan de toesluyting, als zy vroeg ondernomen word, ten meerderen deele gemakkelyk genezen, met allengskens de toegetrokken *Pis-buys* door Bougien uyt te rekken. Als de verstopping aen dit middel wykt, de Pis zal in evenredigheyd vryer vloeyen, en de prikkeling en de daer op volgende *Druyper* zal insgelyks verminderen. Alle de uytwerkingen van de Bougien, bekwaemelyk gehandelt, hangen af van deze

klaere en eenvoudige grond-regel: te weten, dat het Vlies van de *Pis-buys* allengskens uytgetrokken word; en daerom ons voornaemste oogwit moet zyn zulke Bougien te maeken, die kloek genoeg zyn om in de *Pis-buys* ingebragt te worden, en daer te verblyven zonder perykel van breken, en ten zelven tyde buygzaem genoeg om in dien weg te konnen leggen en zig te voegen nae de roeringen van het Lighaem. Zy moeten ook gleddig zyn en daer mag in hunne mingeling niet zyn dat kan prikkelen. Een ongewoon Lighaem, gelyk een Bougie, hoe zoetaerdig het zy, is van zig zelven een genoegzaeme prikkel, als het in zoo een teder deel als de *Pis-buys* geleyd is, en zal zeker de ontlasting van slym vermeerderen als het daer voor eenigen tyd moet verblyven. De voorgewende ettering die dikwils aen het Publyk wys gemaekt is uyt een verborgen kragt van bezondere Bougien te volgen, is niet anders als de gezeyde uytwerking in een hooger graet; want men weet zeer wel, dat de ettering noyt plaets kan grypen, ten zy daer een daedelyke zweering is; daer de vermeerde ontlasting van slym uyt eene Vliesagtige oppervlakte gelyk de *Pis-buys*, in evenredigheyd met de prikkeling vermeerdert word, ten minsten in een zeker graed; want is 't, dat de prikkeling groot is en lang duert, de onsteking en haere gevolgen zullen natuerlyk voortgebragt worden.

Het schynt vervolgens klaer, dat de Bougie groot kwaed moet doen, is 't, dat zy

prikkelende genoeg is om een ontsteking ende onthuyding in de *Pis -buys* voort te brengen; ende nogtans zy en kan op geen ander wyze een verettering veroorzaeken, ten waere wy ons verbeelden dat de toesluyting uyt een zweering voorkomt, 't geen wy weten niet te geschieden. Dit al niet-tegenstaende, men heeft zoo ingenomen geweest van de veretterende eygendommen van de Bougien, dat zelfs den ervaeren Heer SHARP, (*) schoon hy overtuygd was, dat zy niet en konden op deze maniere alleen werken, zoo verre door de vooroordeelen in dit geval geleyd wierd, dat hy toestont, dat de genezing eensdeels door de verettering en eensdeels door de uytspanning uytgevrogt wierd. Men kende tot nu korts niet genoegzaem de onderscheydentheyd tusschen etter en slym, (*a*) en de vermeerderde ontlasting van slym wierd te ligt voor etter genomen.

(*) A Critical Enquiry into the present State of Surgery

(a) *Het dunkt my nuttig te zyn deze onderscheydentheyd hier voor te stellen, te meer, om dat de proefnemingen van* Mr. Charles Darwin *op deze Stoffe hier niet algemeenelyk bekent zyn. De volgende Waernemingen, te zaem genomen, konnen met genoegzaeme zekerheyd de onderscheyding vast stellen*

I Het slym is natuerelyk doorschynend en de etter schaduw agtig of ondoorschynbaer, als het slym schaduwagtig word, het word wit, geel of groenagtig; maer dit last couleur is bynae noyt zoo aenmerkelyk in slym als in etter

II De deelen van het slym zyn meer t'zaemgebonden als van de etter. Als slym in water geworpen

Als men Bougien gebruykt, hunne dikte moet toegepaſt zyn, om met een zeer kleyne

---

is, het is niet haeſtelyk verſpreyd maer blyft in een ronde hoop; daer de etter, ſchoon ook niet haeſtelyk verſpreyd, door een kleyne roering in veel deeltjes gebroken word.

III. Het is zelden dat men eenige reuk gewaer word in het ſlym, maer dikwils in de etter. Het ſlym nogtans op brandende kolen geſmeten, ſmyt een onangenaeme reuk uyt, zoo wel als de etter in deze omſtandigheyd, ende het is niet gemakkelyk die twee zoorten van reuk te onderſcheyden

IV Het ſlym zwemt gemeenelyk boven het water, en de etter zinkt; nogtans als de etter met wat lugt gemengelt is, zy kan boven-zwemmen, en het ſlym kan zinken als het met geen lugt gemengd is

V. Is't, dat een geel of groenagtige Stoffe rondom omhelſt ſchynt door een doorſchynende of min ſchaduwagtige en min gecoleurde Stoffe, die Stoffe die meer gecoleurt is, mag gemeenelyk aenzien worden als etter; want waerom zoude een deel van het ſlym zoo aenmerkelyk veranderen in de zelve plaets daer de reſte zoo weynig verandert word.

VI De Proefnemingen van Mr. Charles Darwin *brengen uyt, dat het* Acidum Vitriolicum *beyde het ſlym en de etter ontbind, maer ſpoediger het ſlym als de etter: dat als men water mengt met de ontbinding van ſlym, dit ſcheyd zig af, en zwemt boven, ofte hangt in het water verdeelt in Vlokjes; daer en tegen als men water mengt met de ontbinding van etter, dees valt op de grond, ofte word door het vogt te ſchokken, verſpreyd, zoo dat het de mengeling als troebel water maekt. Dat het* Alkali Fixum Cauſticum *geſmolten, het ſlym en gemeenelyk de etter ontbind, en als men water giet by zulke ontbindingen, de etter daelt naer de grond, maer het ſlym niet*

VII De Hectique Koorts *mag genomen worden voor het zekerſte teeken van een ſtaet van verettering in eenig deel van het Lighaem*

VIII. Het Vergroot glas ontdekt in de Etter Bollekens in gedaente eenigzints gelyk aen die van het Bloed, de welke in het ſlym niet te vinden zyn.

moeyte en zonder pyn ingebragt te worden. De punt van de Bougie moet stomp zyn en bestreken met Olie, om te gemakkelyker te konnen passeren. Zy moet altyd traeg en zagtjes ingebragt worden. Men heeft zomtyds gezien, dat een dikke Bougie ruygelyk en onwetende gehandelt door het Vlies van de *Pis-buys* gedrongen is geweest. en Mr. SHARP (*) spreekt van een geval waer een Bougie, dagelyks eenige uren drukkende op het Vliesagtig deel van de *Pis-buys* een weg maekte, door haere hardigheyd, in den regten darm.

Gelyk de verstopping wykt, zoo moet men de Bougie allengskens verdikken, tot dat de toesluyting ten geheelen verdwenen is. Het gevoelen van den Lyder zal ons leeren hoe lang wy de Bougie in de *Pis-buys* mogen laeten. In het eerst een half quartier ofte zelfs een quartiers uurs is genoegzaem, maer als den zieken het gewoon geworden is, zy mag dagelyks verscheyde uren inblyven. De wet, de welke men hier ten hoogsten moet in agt houden, is de Deelen niet te veel prikkelen, op dat hier nog pyn nogte ongemak uyt en spruyte. Zoo haest eene ontsteking oyt opgewekt is, men moet de Bougien ter kant stellen tot dat de prikkeling verdwenen is.

Als de toesluyting onbekwaem gehandelt

(*) Ibidem.

ofte te lang veronagtzaemt is, zoodaenig dat eene ettering plaets grypt, men moet, zonder uytſtel een opening maeken om de etter uytwendiglyk uyt te laeten. Is 't, dat het abſes door zig zelven geborſten is, en gemeen is met de *Pis-buys*, dan moet de uytwendige opening vryelyk vermeerdert worden, en men moet de Bougien gebruyken om de toeſluyting te overmeeſteren.

Ik hebbe zomtyds gevallen van toeſluyting ontmoet, die alleenelyk voor een zekeren tyd verſchenen ende waerſchynelyk ſpasmodique aendoeningen waeren die hun oorſprong hadden, om dat de tederheyd van de *Pis-buys* vermeerdert was. Deze ſpasmodique toeſluyting wykt gemeenelyk aen de *Cortex Peruvianus* en de ſtillende inſpeytingen gelyk de ſpasmodique *Cordé*. De Bougie was gelykelyk van dienſt in deze gevallen.

Ik hebbe niet geſproken van het inwendig gebruyk van de *Mercurius* in verſtoppingen van de *Pis-buys*, om dat ik overtuygt ben dat zy gemeenelyk ten geheelen plaetzelyke aendoeningen zyn; en is 't, dat zy gemengt zyn met teekens van *Verolle*, gelyk het nu en dan gebuert, het is klaerblykelyk genoeg dat men het Quik-zilver dan moet gebruyken.

§. VII.

ONBESMETTE DRUYPER.

IK hebbe alreeds aenmerkt, dat de toesluyting van de *Pis - buys* gemeenelyk vergezelt is met een onbesmette *Druyper*. Dit ongeval is gelykelyk zomtyds de uytwerking van eene vergrooting en zieke staet van de voorstaende Klier. De *Druyper* is in ieder van deze gevallen voortgebragt door de prikkeling, vervolgens om dit te genezen men moet weeren de plaetzelyke ziekte die deze prikkeling veroorzackt. Maer daer is een ander zoort van *Druyper* die schynt bezonderlyk af te hangen van eene verslakking. Hy is gemeenelyk bevryd van alle besmetting, (*a*) ende is ten meerderen deele de klagt van die de welke langduerige en vele *Druypers* gehad hebben. (*b*) Hy word

(a *De Stoffe heeft dikwils al de schyn van besmettende te zyn, als het nogtans zeker is dat zy geenzints besmettende is; men moet daer toe letten op de oorzaeken die ik hier boven aenmerkt hebbe*

(b) *Men ontmoet gevallen van ontlastingen uyt de* Pis-buys *in Perzoonen, die in geen tyd van hun leven oyt een besmettende* Druyper *ofte eenig ander toeval van Venus-Ziekte gehad hadden, welke ontlastingen nogtans gelyk waeren aen een besmettende* Druyper. *Daer mag hier bygevoegd worden, om alle misslaegen in de genezing te voorkomen, dat zomtyds ook in de onbesmette* Druyper *hitte in het water maeken en eenige graed van onsteking ondervonden worden, maer deze toevallen zyn zelden aenmerkelyk, en verdwynen gemeenelyk in korte dagen met alleenelyk eene verkoelende levens-regel te onderhouden.*

ook dikwils voortgebragt, om dat het Lighaem door hevige Purgatien ofte door een langduerig gebruyk van Quik-zilver verflauwt is. Eene ontlasting van deze zoort word dikwilder bespuert in Vrouwen als in Mans; ofte ten minsten, men kan dikwils de witte Vloed naer een *Druyper* voor een onbesmette *Druyper* nemen.

Als daer geen reden is om eenige besmetting te vermoeden, de t'zaem trekkende inspeytingen zullen van 't grootste nut zyn. Het is ten zelven tyde noodzaekelyk zyn oogmerk te nemen op de algemeene gesteltheyd van den zieken, ende aen te raeden den *Cortex Peruvianus*, de minerale ofte stael-waters, het koud Bad, en zulke andere middels die het Lighaem konnen verkloeken. Als men geene ontsteking te vreezen heeft, men kan met groot voordeel den Balzem van *Copaiva* in groote innemingen voorenschryven.

Ik hebbe tweemael gezien, dat eene aendoening van deze zoort verdreven wierd door eene Vesicatorie ofte blaer-trekkende middel op de Bilnaed geleyd, naer dat zy door verscheyde middels onverwinbaer gestaen had. Nogtans de andere middels die ik aengeraeden hebbe, zullen gemeenelyk genoegzaem zyn: maer zomwylen zal de ziekte voor eenen langen tyd blyven gedueren, ten spyt van alle onze poogingen.

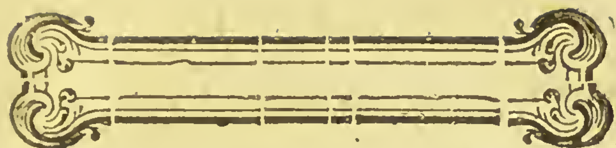
E Y N D E.

BYVOEGZEL.

IK hebbe my voorengeſtelt de voordere Werken van SAMUEL FOART SIMMONS, die op dit Deel van Wetenſchap hier nae zullen uytkomen, in 't Vlaemſch te Vertaelen, niet-tegenſtaende dat zommige zeer onbetaemlyk vinden zulke Wetenſchap in onze Moederlyke Tael te ſtellen, daer zy nogtans goed-keuren, dat het in het Franſch geſtelt worde; voorders het Latin is niet gemeen genoeg geweten, om het voor het Vlaemſch te verkiezen. In tuſſchen-tyd raede ik zeer aen het geleerd Werk van d'Heer SCHWEDIAUER, het welk uyt het Engelſch in de Moederlyke Tael der Franſchen overgeſtelt is.

Vidi J. F. DE GRYSE, *Lib. Cenſ.*

Vidi L. DE HAVESKERCKE, *Lib. Cenſ. Reg.*

TAFEL
VAN DE
MATERIEN.

